

Designing the Conceptual Pattern of the Islamic Revolution Knowledge for Public Administrators in the Intellectual Paradigm of Imam Khomeini

Mohammad Reza Fazeli *

Mohsen Ameri **

Zainulabedin Amini Sabegh ***

Ehsan Sadeh ****

Abstract

With specific goals for the continuation of the Holy Prophet's revolution of the divine system, the Islamic Revolution stands at high position. The role of its elites and agents is in accordance with the systematic procedure of this movement and the continuance of the revolution will never be possible unless with the persistence of the managers on making progress and achieving excellence only in this way. This basic research follows descriptive-exploratory method for designing "conceptual pattern of the Islamic Revolution knowledge for managers". The research is aimed at identifying and introducing the concepts, categories and meta-categories derived from the data collected from the statements of the founder of the Islamic Revolution, Imam Khomeini, in a 21-volume collection called "Sahifeh Imam", which are to be reviewed entirely until saturation. Three open, axial, selective identification (conceptualization) of the data resulted in 358 propositions, 59 codes and concepts, 20 categories and 6 meta-categories including causal, axial, interventional, strategic, contextual and consequential variables. The concept of "Islamic Revolution knowledge" was pointed as the central category, and the relevant factors were inserted in the obtained model. The components included: revolutionary insight, revolutionary faith and transcendence as the central factors; spiritualism, self-purification, faith in the last day and Islam as the underlying components; revolutionary spirit, determination, revolutionary integration and revolutionary commitment as the strategic components; guarding the revolution, legality, giving service, and Jihadi management as consequential components; revolutionary thinking and revolutionary features as intervening components; revolutionary thinking and revolutionary awareness as causal factors.

Keywords: *the Islamic Revolution, Islamic Revolution knowledge, public administrators, grounded theory, Imam Khomeini.*

---

* PhD candidate in public Administration, Islamic Azad University of Saveh, Iran

fazeli.mr57@yahoo.com

** Corresponding author: assistant professor of management, Islamic Azad University of North Tehran, Iran

mohsen.amerishah@gmail.com

*** Assistant professor at the Department of Management, Islamic Azad University of Saveh, Iran

drsajadamini@yahoo.com

**** Assistant professor at the Department of Management, Islamic Azad University of Saveh, Iran

ehsan.sadeh@yahoo.com

شاپا چاپی: ۶۹۸۰ - ۲۲۵۱
شاپا الکترونیکی: ۵۲۳۴ - ۲۶۴۵

نشریه علمی
«مدیریت اسلامی»

(پاییز ۱۳۹۹، سال ۲۸، شماره ۳: ۲۸ - ۵)

طراحی الگوی مفهومی سواد انقلاب اسلامی برای مدیران دولتی در منظومه فکری حضرت امام خمینی (ره)

محمدرضا فاضلی *

محسن عامری **

زین‌العابدین امینی سابق ***

احسان ساده ****

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۸/۱۲

پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۸/۰۵

چکیده

انقلاب اسلامی دارای جایگاه والا با اهداف مشخص در تداوم انقلاب حضرت خاتم در نظام الهی است و نقش خواص و کارگزاران آن، منطبق با جریان نظام‌مند این مسیر است و تداوم انقلاب جز با مانایی مدیران در پناه رشد و تعالی آنان میسر نخواهد شد. این پژوهش که از نوع بنیادی و توصیفی - اکتشافی و به دنبال استخراج "الگوی مفهومی سواد انقلاب اسلامی برای مدیران" است. تحقیق، ناظر به شناسایی و معرفی مفاهیم، مقوله‌ها و فرامقوله‌های رویش یافته از درون داده‌های حاصل از بیانات بنیانگذار انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی در صحیفه ۲۱ جلدی است که به صورت تمام‌خوانی تا رسیدن به اشباع مورد مطالعه قرار گرفته است. از سه نوع شناسه‌گذاری (مفهوم‌سازی) باز، محوری، انتخابی، ۳۵۸ گزاره، ۵۹ شناسه و مفهوم، ۲۰ مقوله و ۶ فرامقوله به نام متغیرهای علی، محوری، مداخله‌گر، راهبردی، زمینه‌ساز و پیامدی به دست آمد. مفهوم «سواد انقلاب اسلامی» به عنوان مقوله محوری انتخاب شد و عوامل مورد نظر مرتبط در الگوی به دست آمده ارائه گردید. عوامل عبارت است از: بصیرت انقلابی، ایمان انقلابی و تعالی‌گرایی به عنوان عوامل محوری؛ معنویت‌گرایی، خودسازی، آخرت‌گرایی و اسلام‌گرایی به عنوان عوامل زمینه‌ساز؛ روحیه انقلابی، عزم راسخ، انسجام انقلابی و تعهد انقلابی به عنوان عوامل راهبردی؛ حافظ انقلاب، قانونمندی، عمل‌گرایی، خدمت‌گزاری و مدیریت جهادی به عنوان عوامل پیامدی؛ تفکر انقلابی و ویژگی انقلابی به عنوان عوامل مداخله‌گر؛ تفکر انقلابی و آگاهی انقلابی به عنوان عوامل علی.

کلیدواژه‌ها: انقلاب اسلامی، سواد انقلاب اسلامی، مدیران دولتی، داده بنیاد، امام خمینی

fazeli.mr57@yahoo.com

* دانشجوی دکتری مدیریت دولتی دانشگاه آزاد اسلامی ساوه، ساوه، ایران

** نویسنده مسئول: استادیار گروه مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی تهران شمال، تهران، ایران

mohsen.amerishah@gmail.com

*** استادیار گروه مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی ساوه، ساوه، ایران

drsajadamini@yahoo.com

**** استادیار گروه مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی ساوه، ساوه، ایران

ehsan.sadeh@yahoo.com

مقدمه

مطالعه انقلابهای سیاسی و اجتماعی از مهمترین حوزه‌های پژوهشی در علوم اجتماعی به‌شمار می‌رود. از آنجا که انقلابها کمتر رخ می‌دهد، وقوع آنها زمینه مناسبی را برای تحقیقات علمی، طرح و آزمون فرضیه‌ها، تحلیل محتوا و ارائه نظریه‌های جدید به‌وجود می‌آورد. با ظهور انقلاب اسلامی، ارزشهای دینی به عرصه عمل وارد شد و از آن زمان تجربیات یگانه‌ای در تمامی عرصه‌های سازمانی و مدیریتی به‌دست آمد؛ تجربیاتی که به سبب نو و متفاوت بودن ماهیت و ارزشهای انقلاب اسلامی، آنها هم نو و متفاوت است (صلواتیان و همکاران، ۱۳۹۶: ۹۷).

انقلاب اسلامی ایران و استقرار نظام جمهوری اسلامی از جمله موضوعاتی است که از زوایای مختلف و در چهارچوب نظریات و الگوهای گوناگون مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته است. محوریت اصلی بیشتر تحقیقات، پردازش و تحلیل علل و عوامل دخیل در شکل‌گیری انقلاب بوده است. خلا تحقیقاتی که در این بین هست، توجه‌نکردن به مسئله تداوم انقلاب اسلامی و تحلیل علل و عوامل و ارائه نظریه‌ای مبنی بر دخالت در آن است (بشیریه، ۱۳۸۲: ۱۲۷).

ازسوی دیگر سواد کلید ورود ما به دنیاست و باعث شناخت بهتر ما از زندگی و جامعه می‌شود. طی سالهای اخیر، تغییرات زیادی در دیدگاه ما در مورد سواد ایجاد شده است و امروزه ما به اهمیت سواد بیش از قبل آگاه هستیم. در گذشته، سواد را بیشتر توانایی خواندن و نوشتن می‌دانستند؛ اما در عصر جدید برخی از صاحب‌نظران منظور از سواد را توانایی و آمادگی افراد برای مشارکت در سرنوشت خود و پیشرفت و توسعه جامعه می‌دانند؛ بر همین اساس سواد شالوده آگاهی و تفکر انسانهاست (سرنی واسولو، ۱۳۷۸). تحلیل مفهومی سواد انقلاب اسلامی نشان می‌دهد که منظومه معرفتی سواد انقلاب اسلامی تلاش می‌کند زمینه‌های شناختی و توانایی لازم را به‌منظور تصمیم و کنش در قالب صلاحیتهایی برای مدیران انقلاب آموزش دهد (عامری، ۱۳۹۸: ۳۲). سواد انقلابی چگونگی حفظ عملکرد پایداری و ماندگاری در انقلاب است. سواد انقلابی شامل محتوا، نگرش و شناختهای فردی، اجتماعی، دینی و سازمانی است که مدیران باید درک کنند تا قادر به ماندگاری در انقلاب جمهوری اسلامی ایران باشند. نیروهای اجتماعی در هر انقلابی شامل رهبران نهضت، شخصیت‌های حاکمیت، احزاب، طبقات، اقشار و مدیران نظام است که در تحولات انقلابی و سیاسی نقش دارند. وضعیت و کیفیت نیروهای اجتماعی در پیروزی،

تداوم، حفظ، بی‌ثباتی و ثبات، تحقق و یا عدم تحقق اهداف و آرمانها نقش محوری دارد. خواص در انقلابها، همواره نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای همچون هدایت افکار عمومی، ترجمان اندیشه‌های رهبری، برخورداری از محبوبیت در زمینه آماده‌سازی مردم و تحقق انقلاب ایفا می‌کنند. حرکت خواص و مدیران و ایفای نقش تعیین‌کننده آنان در فرایند شکل‌گیری انقلاب، مقاطع حساسی را پدید می‌آورد که از الزامات آن، آزمون خواص و آسیب‌شناسی تفکر و رفتار آنان است؛ زیرا در هر انقلابی، مراحل و مقاطع حساسی هست که زمینه‌ساز ثبات و یا تغییر وضعیت در خواص می‌شود (سعیدی شاهروی و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۴). ماندگاری هر نظام سیاسی، اصلی‌ترین هدف وجودی آن حکومت است. تغییر و تحول در قالبهای گوناگونی نظیر رفرم، کودتا یا انقلاب است. اغلب این تغییرها با اهداف و آرمانهایی خاص محقق شده، و مهمترین اصل در این تغییرها، حفظ و ثبات است؛ در این میان نقش رهبران برای اعتمادسازی، غیرقابل انکار است. مطالعات تاریخی نشان‌دهنده نقش کلیدی نخبگان در تحولات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است. تجربه شایان توجه بسیاری از کشورهای پیشرفته و توسعه یافته و همچنین کشورهای آسیای جنوب شرقی حاکی است که نخبگان کشور بویژه نخبگان فکری سیاسی حاکم با ایفای نقش اساسی خود در فرایند تصمیم‌گیری اداره کشور بر فرایند ثبات و مانایی و حفظ نظام سیاسی تأثیر مهمی دارند (راش، ۱۳۹۱: ۱۶۱).

علوم مدیریتی را باید به لحاظ محتوا و نیز مدّ نظر قراردادن ارزشهای انسانی درون آن، هنجاری دانست (اشتریان، ۱۳۸۵: ۱۹۱). مبانی فلسفی متعارف علم مدیریت همچون دیگر ابعاد علوم انسانی بر پایه مبانی فکری و ایدئولوژی لیبرالیستی غرب، بنیان گذاشته شده است که بعضاً با نظام فکری، عقیدتی کشورها متناسب نیست و همین امر ممکن است پاسخگوی نیازهای آنان نباشد. بدیهی است تجویز و کاربست برخی از الگوها همزمان با شکل‌گیری انقلاب اسلامی منطبق با فرهنگ و سیاست انقلاب، مهم و ضروری است. در همین راستا کارگزاران و خواص در انقلابها، همواره نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای همچون هدایت افکار عمومی، ترجمان اندیشه‌های رهبری، برخورداری از محبوبیت در زمینه آماده‌سازی مردم و تحقق انقلاب ایفا می‌کنند (سعیدی شاهروی و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۹) و ارتقای سطح آگاهی مدیران و خواص و آشنایی آنها با روشها و سبکهای نوین در جهت بازدهی زیاد و بهینه از اهداف اساسی انقلاب اسلامی است (مبینی، ۱۳۹۵: ۱۳۸).

تداوم انقلاب اسلامی موضوعی است که رهبر انقلاب اسلامی بویژه در سالهای اخیر بر آن

بسیار تأکید کرده‌اند. ایشان می‌فرمایند: «ماندگاری انقلاب را باید به‌عنوان یک هدف در نظر داشت و در این فکر بود که چگونه تأمین خواهد شد. نگاه کنید، ببینید عناصر ماندگاری انقلاب چیست؟ آن عناصر را همه ما باید تأمین کنیم» (مقام معظم رهبری، ۱۹/۱۰/۱۳۹۴). یکی از منابع غنی و ارزشمند شناخت ابعاد و زوایای گوناگون انقلاب اسلامی، دیدگاه‌های رهبر کبیر انقلاب اسلامی در این باب است؛ شخصیتی که خود بنیانگذار و هدایت‌دهنده انقلاب است. در همین راستا محقق با استفاده از این منبع غنی و با در نظر گرفتن وجه تمایز این انقلاب با دیگر انقلابها، مهمترین عامل در جهت مانایی مسئولان در مسیر انقلاب و تربیت اسلامی آنان را بهره‌گیری از توانایی خاص با نام سواد انقلاب اسلامی دانسته و به طراحی الگویی مفهومی پرداخته است. سواد انقلاب اسلامی می‌تواند سرمایه مدیران در سازمانها و زمینه‌ساز توسعه و تعالی و به‌طور عام تربیت مدیران انقلابی باشد.

اهداف و سؤالات پژوهش

با توجه به اهمیت موضوع انقلاب اسلامی و مانایی مدیران در انقلاب اسلامی و ضرورت تبیین نظری موضوع، پژوهش با هدف ارائه الگوی پارادایمی سواد انقلاب اسلامی مبتنی بر منظومه فکری امام خمینی (ره) به‌دنبال پاسخگویی به این سؤالات اصلی و فرعی است:

سؤال اصلی

الگوی «سواد انقلاب اسلامی» از دیدگاه رهبر کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره)

چیست؟

با توجه به این سؤال کلی، سؤالات فرعی پژوهش عبارت است از:

۱. عوامل و ابعاد سواد انقلاب اسلامی کدام است؟
۲. عوامل علی سواد انقلاب اسلامی کدام است؟
۳. عوامل زمینه‌ساز سواد انقلاب اسلامی کدام است؟
۴. عوامل مداخله‌گر سواد انقلاب اسلامی کدام است؟
۵. عوامل راهبردی سواد انقلاب اسلامی کدام است؟
۶. عوامل پیامدی سواد انقلاب اسلامی کدام است؟

از آنجا که این تحقیق از نوع کیفی است و در این نوع از تحقیقات در مورد نتایج و پاسخها پیش‌بینی صورت نمی‌گیرد، سؤالات کلی و عمومی مطرح می‌شود و جمع‌آوری داده و تجزیه و تحلیل آنها از طریق توصیف رویدادها و منتج از موضوعات اصلی است. این تحقیق فرضیه‌ای ندارد.

مبانی نظری تحقیق

سواد

تعاریفی که درباره سواد و باسوادی ارائه شده است از دو دیدگاه متفاوت ریشه می‌گیرد: یکی دیدگاه سنتی که منظور از سواد را توانایی خواندن و نوشتن و محاسبه کردن می‌داند و بیشتر در کشورهای جهان سوم مطرح است که خواستار ریشه‌کن کردن بیسوادی به صورت ضربتی است. دیدگاه دیگر منظور از سواد را توانایی و آمادگی افراد برای مشارکت در سرنوشت خود و پیشرفت و توسعه جامعه ارزیابی می‌کند (میرجلیلی، ۱۳۸۵: ۱۱۰). سواد یعنی توانایی خواندن و نوشتن؛ این اولین مفهومی است که با رویارویی با این واژه غالباً به ذهن متبادر می‌شود (جی، ۲۰۰۷). مفهوم سواد با مفهوم اکتساب^۱ در پیوند است. اکتساب بیانگر این است که مهارتها و تواناییهای متناظر با سواد، اموری نیست که زیستی و در فرایند رشد خود به خودی در انسان ایجاد شود (هرمن، ۲۰۰۷: ۳۱۱).

به نظر می‌رسد مفهوم دیگر پنهان در سواد، صلاحیت^۲ باشد. مفهوم صلاحیت، نوعی از سطح قابل و ضروری در یادگیری مطرح می‌سازد که باید از طریق انواع روشهای ارزشیابی از تحقق آن اطمینان یافت؛ سپس، می‌توان فرد را باسواد تلقی کرد. علاوه بر این، مفهوم دیگری که می‌توان در مفهوم صلاحیت بازشناخت، توانایی^۳ است. توانایی^۳ یا قابلیت که به توانمندی فرد اشاره دارد، لزوماً به امری به‌ظهور رسیده و کاملاً مصرح اشاره نمی‌کند، بلکه بر نوعی بالقوه و نهفته بودن دلالت دارد که در آینده می‌تواند به‌ظهور برسد. بر این اساس مفهوم دیگری که در صلاحیت می‌توان یافت، نهفتگی و بالقوگی^۴ است (سجادیه، ۱۳۹۴: ۹۱). علاوه بر این، واژه سواد، که به‌نوعی فهم ناظر

1. Acquisition
2. Competency
3. Capability
4. Potentiality

است بر نوعی محتوای دانشی دلالت می‌کند. این تحلیل مفهوم، که واگرفته از پیترز و هرست است بر این نکته تأکید می‌ورزد که هنگامی که پای فهم به میان می‌آید، بحث از محتوای دانشی و نظری غیرقابل اجتناب خواهد بود (پیترز و هرست، ۱۹۸۰: ۱۹۱). هرچند سواد به‌عنوان مفهوم خواندن و نوشتن گسترش یافته تاکنون به‌دلیل گستردگی علم اطلاع‌رسانی و فناوری، تحولی کاملاً بینادی در مفهوم و محتوای سواد به‌وجود آمده است.

انقلاب

برای بررسی سواد انقلاب اسلامی، باید مفهوم انقلاب تعریف، و دانسته شود که منظور از انقلاب چیست. از نظر لغوی انقلاب، که معادل لاتین revolution است به این معنا آمده است: دگرگون شدن، برگشتن، تغییر کامل و مشخص در چیزی و تعاریف فلکی نظیر چرخش دورانی و نظیر اینها (جمالزاده، ۱۳۹۷: ۱۱۲). صاحب‌نظران متعددی، تعریف انقلاب را بر مبنای پیامدهای آن ارائه کرده‌اند که یکی از شاخصترین آنها ساموئل هانتینگتون است. تعریف وی از انقلاب به‌معنی دگرگونی سریع، بنیادی و خشونت‌آمیز داخلی در ارزشها و اسطوره‌های مسلط بر جامعه، نهادهای سیاسی، ساختار اجتماعی، رهبری، فعالیت و سیاستهای حکومتی است (هانتینگتون، ۱۳۹۲: ۳۸۵). از نظر اسکاچپول، انقلابهای اجتماعی به‌وجودآورنده دگرگونیهای سریع و بنیادین در ساختارهای دولتی و طبقاتی هر کشور و ایدئولوژی مسلط آن است (اسکاچپول، ۱۳۸۲: ۱۱). انقلاب در عصر ما مفهومی اجتماعی پیدا کرده که با اصطلاحات فلسفی نزدیک است و آن تغییر بنیادی در جامعه است؛ یعنی دگرگون‌شدن جامعه از بیخ و بن و اساس؛ به‌عبارت دیگر، هرگاه در هم ریختن نظم حاکم با شدت و سرعت و مقرون به‌نوعی عصیان و طغیان و انکار و نفی و طرد باشد، انقلاب رخ داده است؛ پس انقلاب نوعی عصیان و طغیان است علیه نظم موجود و وضع حاکم به‌منظور برقراری نظم و وضعی مطلوب، انقلاب مبتنی است بر نارضایتی و خشم از وضعی و آرزو و طلب وضعی دیگر، ولی صرف نارضایتی از وضعی و آرزوی وضعی دیگر کافی نیست، بلکه انکار و نفی وضع حاضر ضروری است؛ هم‌چنانکه طلب و جستجو و تلاش و جهاد برای وضعی دیگر ضرورت دارد (مطهری، ۱۳۷۹: ۱۳۹).

انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی، تفسیر اسلامی و الهی، و به‌معنای زنده‌کردن دوباره اسلام است. انقلاب

اسلامی تحول اخلاقی، فرهنگی و اعتقادی است که به دنبال آنها تحول اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و آن گاه رشد همه جانبه ابعاد انسانها می آید (مطهری، ۱۳۷۹: ۱۲۶). انقلاب اسلامی یعنی انقلابی که ماهیت اسلامی و هدف اسلامی دارد و با توجه به ویژگیهای منحصر به فردی که دارد، آن را از دیگر انقلابهای جهان ممتاز می سازد؛ این ویژگیها عبارت است از: برخورداری از پشتوانه عظیم فلسفه و فقه و معارف اسلامی، انقلاب اجتماعی همه جانبه همراه با تحول بنیادین در زندگی انسانها، استواری بر پایه فرهنگ و اعتقاد و ایمان، بهره مندی از رویکرد ارزشی و هدفگیری اصلاح مفاسد بشری، حاکم سازی فرهنگ توحیدی به جای فرهنگ الحادی و استبدادی، شکل گیری بر مبنای نظم و انضباط انقلابی. با توجه به این ویژگیها است که انقلاب اسلامی تفسیر اسلامی و الهی، و به معنای زنده کردن دوباره اسلام است. انقلاب اسلامی تحول اخلاقی، فرهنگی و اعتقادی است که به دنبال آنها تحول اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و آن گاه رشد همه جانبه ابعاد انسانها می آید. انقلاب اسلامی نیز از این قاعده مستثنی نیست و به عنوان تنها انقلاب دینی بین انقلابهای موجود جهان با بهره گیری از ایدئولوژی دینی و انقلابی توانست رژیم کهن پاتریمونیالیستی^۱ شاهنشاهی و سلطانیستی^۲ پهلوی را درهم بشکند و با طراحی نظامی نوین در منطقه و جهان و به تعبیر جان. ال. اسپوزیتو، کانون الهام و حرکت برای مسلمانان و سبب تهدید شوم برای جهان سلطه و استکبار شود (محمدی، ۱۳۸۰: ۳۵). یکی از اصلی ترین تفاوت های انقلاب اسلامی با دیگر انقلابها به «مبنای این انقلاب» برمی گردد. انقلاب ملت ایران بر اساس «ایمان و ارزشهای دینی و معنوی» بود و این نقطه تمایز مهم آن از انقلابهایی چون انقلاب فرانسه یا روسیه به شمار می رود. «انقلاب اکتبر روسیه، که در سال ۱۹۱۷ پیدا شد به دلیل قطع شدن نان در شهرهای اصلی آن روز - مثلاً مسکو - بود. اگر مردم آن روز نان داشتند - همین نان معمولی - آن انقلاب پیش نمی آمد (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۸/۰۳/۱۴). در نگاهی کلان، انقلاب اسلامی نقطه عطف تحولات تاریخی است؛

1. Patrimonialism

گونه ای از حکومت است که در آن، دست طبقه های بالا و متوسط از قدرت کوتاه می شود و حاکم می تواند اراضی و کسب و کار افراد را بدون هشدار قبلی از آنان بگیرد. ارتشهای کشورهای پدر میراث یا پاتریمونیالیستی به حاکم وفاداری دارند و نه به کشور.

2. Sultanism

آن گونه از اقتدار سیاسی پاتریمونیال (سنتی - موروثی) است که قدرت به شکل کاملاً شخصی و طبق اراده حکمران و فارغ از قیود و محدودیتهای ناشی از قانون و دیوانسالاری و نهادهای مدنی و حتی سنت اعمال می شود.

انقلابی که بر مبنای ایمان به ارزشهای اسلامی، اعتقاد به نقش جدی مردم و با رهبری یک عالم و فقیه شکل گرفت و توانست به «تحویلی تاریخ‌ساز در عالم» تبدیل شود. «این حرکت عظیم، این کار بزرگ، این نهضت تاریخ‌ساز به دست ملت ایران و با رهبری امام بزرگوار انجام گرفت؛ نظام اسلامی تشکیل شد؛ حرکت ملت ایران به سمت خدا به سمت اهداف الهی به سمت ارزشهای الهی آغاز شد. هیچ نعمتی از این بالاتر نیست (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰/۱۱/۱۴).

سواد انقلاب اسلامی

در نگاه نخست، «سواد انقلاب اسلامی» را می‌توان ترکیبی از اصطلاح انقلاب اسلامی و سواد دانست. قرارگیری واژه سواد در کنار انقلاب اسلامی بدین معناست که کنش‌های انقلاب اسلامی را به نوعی توانش وابسته سازد که مانند دیگر سوادها قابل اکتساب است؛ بنابراین واژه «سواد» می‌تواند نشان از توان رشد و مهارت‌های پیش‌نیاز رفتارهای انقلاب اسلامی باشد (عامری، ۱۳۹۸: ۴۵).

اگرچه هیچ‌گونه شواهدی در ادبیات انقلاب، دال بر ارائه الگوی سواد انقلاب اسلامی و نظریاتی درباره آن نیست به نظر می‌رسد سواد انقلاب اسلامی را می‌توان مجموعه‌ای از مهارت‌ها و نگرش‌ها و دانش‌های لازم به منظور درک و فهم شناخت و پایداری در امتداد انقلاب نامید. سواد انقلابی پایه سازمان‌شناختی است که مدیران را در مقابل تهدیدات و چالش‌های پنهان انقلاب محفوظ دارد؛ بدین منظور ارتقای مهارت شناختی، توسعه تفکر خلاقانه و تقویت رفتارهای مانایی از مهمترین مباحث مورد نیاز مدیران به منظور حرکت در گام دوم انقلاب تلقی می‌شود. سواد انقلابی، چگونگی حفظ عملکرد پایداری و ماندگاری در انقلاب است. سواد انقلابی شامل محتوا، فرایندها و نگرش‌هایی است که مدیران باید درک کنند تا قادر به ماندگاری در انقلاب جمهوری اسلامی ایران باشند (عامری، ۱۳۹۸: ۴۵).

سواد انقلابی را می‌توان در آگاهی مدیران از شرایط انقلاب، شناخت رفتارهای انقلابی و درک و تعلق به انقلاب تعریف کرد. تفکر، پایه و اساس رفتارهای انسانی، و درک و شناخت ریشه تفکر است. با افزایش درک و شناخت مدیران نسبت به انقلاب، شاهد رفتارهای پایدارتر و مسئولانه‌تری در برابر انقلاب خواهیم بود. سواد انقلاب اسلامی به شناخت و درک عمیق و ژرف‌نگر در حوزه عملکردی اشاره می‌کند که مستلزم نگرشی کلی‌نگر به مسائل انقلاب است. کل‌نگری در مسائل انقلاب بدین معناست که مشکلات را جدا از متن کلان و بدون ارتباط با دیگر

مسائل نمی‌توان مورد بررسی و کاوش قرار داد. بدیهی است باید انتظار داشت مدیران شناخت عمیقی درباره انقلاب و موضوعات مرتبط با آن فرا گیرند تا نسبت به خطرهای بالقوه و وقوع چالشهای آسیب‌پذیر به انقلاب کنجکاو و به‌صورت پرسشگرانه فعال باشند (عامری، ۱۳۹۸: ۶۶).

پیشینه پژوهش

ظهور انقلاب اسلامی به‌عنوان یکی از کم‌نظیرترین پدیده‌های قرن اخیر، موجب حیرت و شگفتی ناظران و نظریه‌پردازان سیاسی شد. با توجه به حاکمیت روح سکولاریسم بر جهان، پیدایش حکومتی با ماهیت دینی، آن هم با مشارکت وسیع مردم شگفتی‌آفرین شد. پژوهشگران و نظریه‌پردازان به بررسی و واکاوی علل و زمینه‌های این رخداد پرداختند که این امر به خلق آثار گوناگونی منجر شد.

از آنجا که موضوع سواد انقلابی، جدید است و در این رابطه نه در داخل کشور و نه در خارج تحقیقی انجام نشده، بخش قابل توجهی از پژوهشها سر بسته و محدود در رابطه با علل و عوامل و تداوم به رشته تحریر درآمده است که در ذیل به برخی از آنها اشاره می‌شود:

دهقانی، ملکوتیان و صدرا (۱۳۹۱) در رساله‌ای با عنوان نقش رهبری در تداوم انقلاب اسلامی به تبیین علت استمرار انقلاب اسلامی با محوریت قرارداددن نقش رهبری پرداخته و هرچند عوامل متعددی را در استمرار انقلاب اسلامی ایران دخیل دانسته. فرضیه اصلی خود را عامل رهبری در قالب اصلی ولایت فقیه و ولایت امر به‌عنوان مهمترین عامل در تکوین انقلاب اسلامی و تثبیت و نیز تحکیم آن برشمرده است.

حاضری و صالح‌آبادی (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان علل تداوم رژیم سیاسی جمهوری اسلامی ایران به شناسایی و تأکید عوامل تداوم سیاسی جمهوری اسلامی می‌پردازد. در این مقاله به نقش تصمیم‌گیری رهبری انقلاب و تأثیرات تصمیم‌وی در حل بحرانهای کشمکش‌های بین‌گروهی و درون‌گروهی اشاره می‌شود و تأکید می‌کند که امام در تداوم انقلاب از طریق احزاب، دولت‌سازی را به انجام رساند و حزب با موافقت امام تشکیل شد و توانست اداره نهادهای دولت را در اختیار بگیرد و قواعد سیاسی جدیدی را بنا کند.

محمدعلیزاده (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «الگوی پاسداری از انقلاب اسلامی، مطالعه بیانات مقام معظم رهبری» به طراحی الگوی مفهومی پاسداری با روش نظریه داده‌بنیاد پرداخت و عوامل

ذیل در الگوی مفهومی به دست آمد: علل و عوامل موجب ظهور و هویت‌یابی پاسداری از انقلاب اسلامی شامل «تضمین موجودیت انقلاب و کشور»، «حراست و حفاظت از انقلاب»، «مجاهدت و شهادت در راه خدا»، «ضرورت حفظ نظام اسلامی»، «موعودگرایی و عشق به امام عصر (عج)» و «عشق به امام خمینی (ره) و حرکت ایشان»؛ عوامل و شرایطی که حرکت و تأثیرگذاری پاسداری را تقویت می‌کند شامل «توان معنوی و عوامل معنوی قدرت»، «عشق و معرفت دینی و انقلابی»، «توجه به روح و حقیقت پاسداری»، «فداکاری و از خودگذشتگی»، «پوشیدن لباس عفاف و تقوا»، «هوشیاری و حضور در میدان انقلاب»، «اخلاص و اعتماد به خدا»، «قوی، مستحکم و غیر قابل نفوذ»، «مراقبت از خود و خانواده»، «بصیرت و فهم و درک سیاسی و اجتماعی» و «عزم اراده»؛ موانع و آسیب‌های پاسداری از انقلاب اسلامی در قالب متغیرهای بازدارنده شامل «تجمل‌گرایی، دنیاطلبی و دوری از ذی پاسداری»، «دوری از روحیات انقلابی»؛ راهبردها و الزامات تحقق پاسداری شامل «هویت بخشی نهادی و حفظ آن»، «استمرار پاسداری و پایداری»، «آینده پژوهی و فهم نیازهای انقلاب»؛ آثار و پیامدهای پاسداری از انقلاب اسلامی در سطح خرد و کلان شامل «ماندگاری عنوان پاسدار به اسلام و انقلاب» و «گسترش افکار انقلاب اسلامی در دنیا».

آنچه در این مقاله در مورد مفهوم انقلاب اسلامی در اندیشه حضرت امام (ره) تحلیل می‌شود و آن را از دیگر مقالات از این قبیل متمایز می‌کند این است که در این نوشتار با اتخاذ روش داده‌بنیاد سعی شده موضوعی نو در حوزه سواد و انقلاب مشخص شود تا بتواند به عنوان عامل تربیتی مدیران انقلابی در راستای گام دوم انقلاب حرکتی نوین انجام شود. این مقاله روایتی است از فهمی دیگر از انقلاب اسلامی برای مدیران به عنوان متولیان نظام اسلامی که سکان اصلی هدایت جامعه مدنی انقلاب را برعهده دارند.

روش‌شناسی پژوهش

در دهه‌های گذشته، تأکید بر روش‌شناسی کیفی، جایگزین برتری روش‌شناسی کمی شده است. یکی از مهمترین راهبردهای پژوهش کیفی، نظریه‌پردازی داده‌بنیاد است. هم‌چنین در سالهای اخیر گرایش به پژوهشهای کیفی بویژه پژوهشهای منتشرشده مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد روبه

فرونی است. چارمز^۱ بیان می‌کند که نظریه داده‌بنیاد در مقابل مطالعات کمی مطرح شد و با استفاده از توان این روش بود که امروزه شاهد بالندگی و شکوفایی پژوهش‌های کیفی هستیم (کشتکار و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۴).

روش داده‌بنیاد^۲

روش داده‌بنیاد با ارائه شیوه‌ای سامانمند و دقیق برای مفهوم‌سازی می‌تواند محققان را یاری کند. نظریه‌های استخراج‌شده از روش نظریه داده‌بنیاد به صورت استقرایی از پدیده مورد مطالعه منشعب می‌گردد. این نظریه از طریق جمع‌آوری ساختارمند داده‌های تجربی و تجزیه و تحلیل آنها کشف و توسعه داده می‌شود. جمع‌آوری اطلاعات و گسترش نظریه با یکدیگر ارتباط تنگاتنگی دارد. تحقیق در نظریه داده‌بنیاد با نظریه و سپس اثبات آن آغاز نمی‌شود بلکه روند تحقیق با حوزه مطالعاتی شروع، و بتدریج مورد مرتبط پذیرا می‌شود (کوربین و استراوس، ۱۹۹۸: ۲۳). در این روش تحقیق، پژوهشگر با گردآوری نظام‌مند داده‌ها همه جوانب بالقوه مرتبط با موضوع را شناسایی می‌کند. داده‌هایی که توسط نظریه‌پرداز داده‌بنیاد برای تشریح فرایندها جمع‌آوری می‌شود، شامل انواع بسیاری از داده‌های کیفی است؛ از جمله مشاهدات، گفت‌وگوها، مصاحبه‌ها، اسناد دولتی، خاطرات نویسندگان و مجلات و تأملات شخصی خود پژوهشگر (چارمز، ۲۰۰۰: ۲۶۹؛ کرسول، ۲۰۰۵: ۱۱۱). کار گردآوری تا زمانی ادامه می‌یابد که پژوهشگر اطمینان کند که ادامه گردآوری چیز تازه‌ای به دانسته‌های او نمی‌افزاید. بنابراین پژوهشگر ناگزیر است گردآوری را تا رسیدن به «نقطه اشباع» ادامه دهد. یکی از نشانه‌های نقطه اشباع روبه‌رو شدن با داده‌های تکراری است (سوسا، ۲۰۰۶: ۲۰۹).

رویکردها و مراحل راهبرد داده‌بنیاد

در روش داده‌بنیاد، بعد از اینکه منابع اصلی مورد نظر شناسایی، و «گزاره‌های کلیدی و مهم» از درون متون اولیه استخراج شد، مراحل بعدی رویش نظریه آغاز می‌گردد. در هر حال نوعی نظام یافتگی در رهیافت منتخب به نظریه‌پردازی داده‌بنیاد بر لزوم استفاده از حرکت از جزء به کل و تحلیل داده‌ها تأکید می‌کند (استراوس و کوربین، ۱۹۹۰: ۳۰۸). که به‌طور خلاصه به این شرح است:

1. Charmaz
2. Grounded theory

شناسه‌گذاری باز: نامگذاری مفاهیمی که بیانگر رویدادهای قطعی و دیگر نمونه‌های پدیده‌ها است.

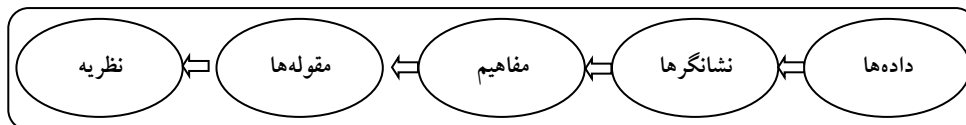
شناسه‌گذاری محوری: به فرایند انتخاب مقوله محوری، پیوند نظام‌مند آن با دیگر مقوله‌ها، ارزش‌گذاری روابط آنها و درج مقوله‌هایی که به تأیید و توسعه بیشتری نیاز دارد. براساس این روشها، ابتدا نکات کلیدی داده‌ها مشخص، و برای هر نکته یک شناسه معین می‌شود و سپس با مقایسه آنها، چند شناسه عنوان یک «مفهوم» را به خود می‌گیرد که به جنبه مشترک پدیده مورد بررسی اشاره می‌کند؛ آن‌گاه چند مفهوم یک مقوله و چند مقوله در قالب نظریه متجلی می‌شود (یانگ، ۲۰۰۱: ۳۵۲).

جامعه آماری و حجم نمونه

در این پژوهش صحیفه بیست و یک جلدی حضرت امام خمینی (ره) به صورت جستجو شده، متمرکز بر موضوع تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است. از آنجا که در این تحقیق، تشخیص و استخراج گزاره‌های اولیه جستجو، و در مراحل مختلف شناسه‌گذاری شده است، حجم نمونه با جامعه آماری برابر است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این تحقیق برای تحلیل داده‌ها از توان و ابزارهای مختلف روش «داده‌بنیاد» از قبیل شناسه‌گذاری باز، شناسه‌گذاری محوری و شناسه‌گذاری انتخابی استفاده شده است. فرایند کلی اجرای این روش در نگاره شماره ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱. الگوی فرایند اجرای نظریه‌پردازی داده‌بنیاد (استراوس، ۱۳۹۰؛ دانایی‌فرد، ۱۳۸۴).

یافته‌های پژوهش و ارائه الگو^۱

در روش داده‌بنیاد، بعد از اینکه منابع اصلی مورد نظر شناسایی، و «گزاره‌های کلیدی و مهم» از درون متون اولیه استخراج شد، مراحل بعدی رویش نظریه آغاز می‌شود. استراوس و کوربین در

اثر ۱۹۹۸ خود با تدوین روالهای کتاب «کشف نظریه داده‌بنیاد» (۱۹۶۷م) سه فن شناسه‌گذاری، شناسه‌گذاری باز، شناسه‌گذاری محوری و شناسه‌گذاری انتخابی پیشنهاد کردند (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶: ۵۲). در ادامه این سه مرحله و نتایج هر کدام به تفصیل توضیح داده شده است.

مشخص کردن مفاهیم و ظهور مقوله‌ها (شناسه‌گذاری باز)

پژوهشگری که از روش داده‌بنیاد استفاده می‌کند به دنبال فرایند است. همزمان با گردآوری داده‌ها، پژوهشگر شناسه‌گذاری باز روی آنها انجام می‌دهد؛ این به معنی بررسی خط به خط داده‌ها و شناختن فرایندها در آن است (حسرتی، ۱۳۸۵: ۱۳۲). در مرحله شناسه‌گذاری باز به شمارش آنها، مفاهیم و مقوله‌ها اقدام می‌شود. شناسه، واحد خرد تحلیل است که بر پایه آن مفهوم‌سازی داده‌ها شکل می‌گیرد. جدول ۱ مثالی از چگونگی شناسه‌گذاری است:

جدول ۱. شناسه‌گذاری اولیه

نشانگر	گزیده متن	شناسه
P57.60.10.28	هر قدمی که برای اسلام برمی‌دارید، قدمی است الهی که خدا برای شما پیش آورده است (۱). شما روی تدبیر و فکر عمل کنید (۲). شجاعت در جنگ حرکتی است قهرمانانه روی نقشه و نظم و حساب و حال آنکه تهور بی‌حساب و نظم بر دشمن تاختن است (۳). کارها باید روی نظم و قاعده صورت گیرد. تکرار می‌کنم کار وقتی روی نظم و قاعده و برای خدا بود، دیگر خوفی نیست چه کسی کشته شد (۴).	انجام دادن کار برای رضایت الهی و اسلام تاکید بر کارها براساس تدبیر و تدبیر شجاعت در اجرای وظایف براساس نظم و قهرمانانه تأکید بر اجرای کارها روی نظم و قاعده و مقررات اطمینان قلبی با کار بیشتر برای خدا

* با توجه به محدودیتهای موجود و به علت اینکه حجم مقاله بیش از حد مجاز نشود از ذکر تمام شناسه‌ها خودداری شده است.

در این جدول هر شناسه از یک گزاره با شماره منتخب خود به دست آمده است. نشانگر جدول نیز به آدرس‌دهی متن مورد استفاده می‌پردازد. در این جدول نشانگر P57.60.10.28 به معنای پنجاه و هفتمین متن از بیانات امام خمینی در تاریخ ۱۳۶۰/۱۰/۲۸ بوده است. مفاهیم مشترک یک مقوله تشکیل می‌دهد. مقوله‌ها در مقایسه با مفاهیم، انتزاعی‌تر^۱ است و سطحی بالاتر

را نشان می‌دهد. مقوله‌ها شالوده ساختن نظریه است و ابزاری فراهم می‌کند که به وسیله آن نظریه می‌تواند یکپارچه شود. وقتی مقوله‌ها گردآوری شد، شناسه‌گذاری باز به پایان می‌رسد.

شناسه‌گذاری ثانویه و شکل‌دهی به مقولات

در مرحله بعد شناسه‌های اولیه به شناسه‌های ثانویه تبدیل می‌شود. از شناسه ثانویه یک شناسه مفهومی حاصل می‌شود.

جدول ۲. شناسه‌گذاری ثانویه، مفاهیم و مقوله‌بندی

مقوله	مفاهیم	شناسه‌های ثانویه	شناسه
حافظ انقلاب	حفظ کردن انقلاب	تأکید بر حفظ وضع فعلی نظام	ص ۴۲ / ج ۱۹ / P1
حافظ انقلاب	حفظ کردن انقلاب	نگهبانی از آینده نظام و اسلام	
ویژگی انقلابی	امانتدار بودن مسئولان	مسئولان به‌عنوان امانتدار انقلاب	
خودسازی انقلابی	خودکنترلی مسئولان	تأکید بر کنترل و مراقبت از خود در انقلاب	ص ۱۳۷ / ج ۱۰ / P2
قانونمندی	حفظ قوانین و مقررات	انجام‌دادن کارها براساس حفظ حدود و ثغور و موازین	
تعالی‌گرایی	تحول‌پذیری مسئولان	لزوم تحول در مسئولان نظام	

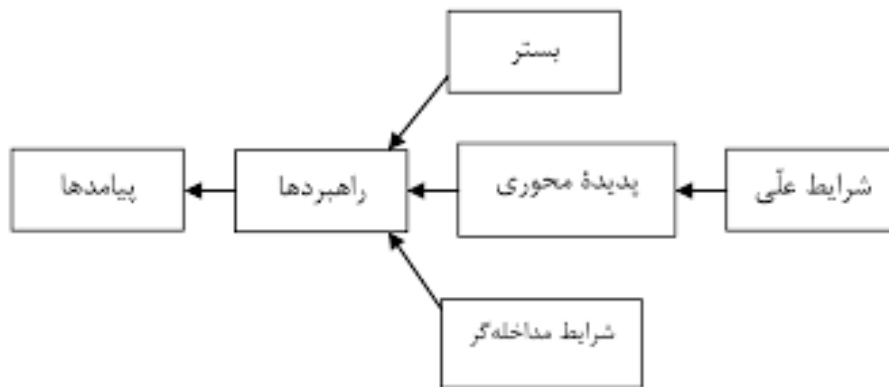
با توجه به محدودیت‌های موجود و به علت اینکه حجم مقاله بیش از حد مجاز نشود از ذکر تمام شناسه‌ها خودداری شده است.

رویش الگو و اشباع نظری (شناسه‌گذاری محوری)

در مرحله دوم، که به آن شناسه‌گذاری محوری گفته می‌شود، محقق یکی از مقوله‌ها را انتخاب می‌کند و آن را تحت عنوان پدیده محوری در مرکز فرایند تحقیق، مورد کاوش قرار می‌دهد و ارتباط دیگر مقوله‌ها را با آن مشخص می‌کند. این روش شناسه‌گذاری، که اصطلاحاً به آن «الگوی پارادایم»^۱ شناسه‌گذاری محوری گفته می‌شود، توسط استراوس و کوربین (۱۹۹۴) ارائه شده است و به این دلیل محوری گفته می‌شود که شناسه‌گذاری حول «محور» یکی از مقوله‌ها انجام می‌شود. این الگو شامل شش جعبه از اطلاعات شامل «شرایط علی»^۲، «شرایط زمینه‌ای»^۳،

1. (axial) Coding paradigm
2. Causal conditions
3. Context conditions

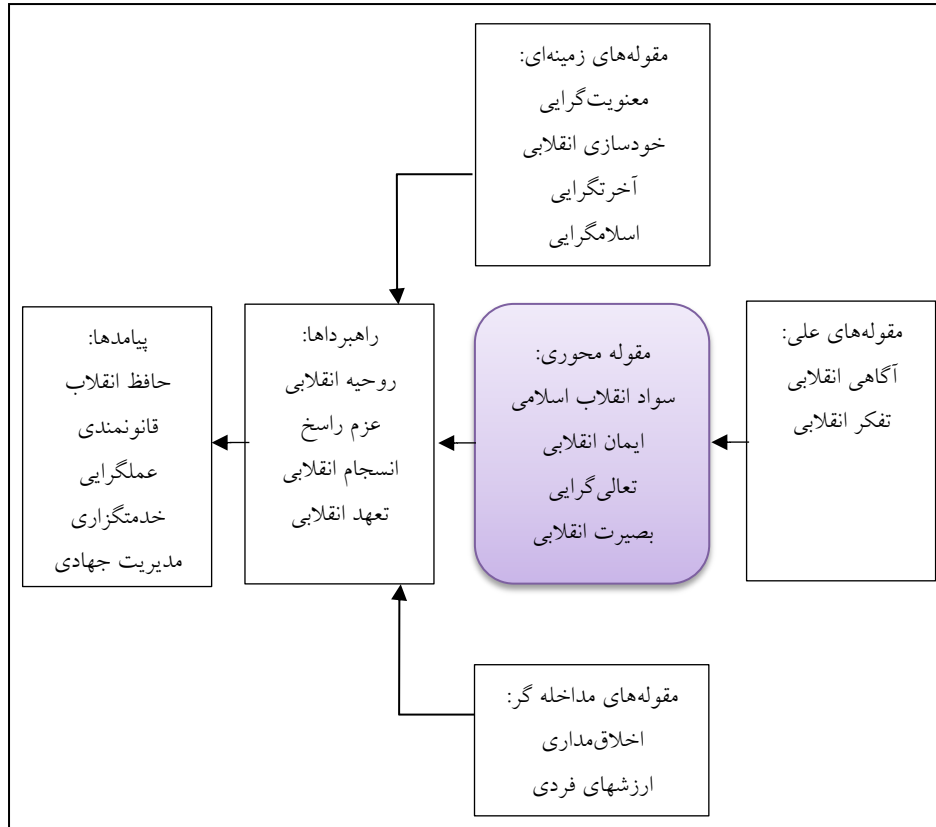
«مقوله محوری^۱»، شرایط مداخله‌گر^۲، «راهبردها^۳» و «پیامدها^۴» است که به شکل نظام‌مند الگوی پارادایم را تشکیل می‌دهد (محمدعلیزاده، ۱۳۹۷: ۵۹).

در انتزاعی‌ترین مقوله شناسه‌گذاری محوری، که دیگر مقوله‌ها را بتوان دور آن دسته‌بندی کرد، انتخاب می‌کنیم؛ ولی به دلیل اینکه در این تحقیق هیچ‌کدام از مقوله‌ها از دیگر مقوله‌ها انتزاعی‌تر نبود برای پدیده محوری، نام متناسب با موضوع تحقیق انتخاب شد (کرسول، ۲۰۰۵: ۳۹۸). پدیده محوری این تحقیق «سواد انقلاب اسلامی» است که در قلب الگو و در وسط دیگر مقوله‌های دسته‌بندی شده در الگوی پارادایم قرار گرفته است. شکل شماره ۲ نمای کاملی از الگوی پارادایم سواد انقلاب اسلامی را به همراه متغیرها و مقوله‌های مربوط نشان می‌دهد.

1. Core category or phenomenon
2. Intervening conditions
3. Strategies
4. Consequences

شکل ۲. الگوی پارادیمی

ارائه یافته‌های شناسه‌گذاری و شناسایی مفاهیم (پاسخ به پرسش پژوهش)

مقوله‌های علی: این مقوله‌ها، که حاصل شرایط علی یا شرایط مقدم است به حوادث، وقایع و اتفاقی‌هایی اطلاق می‌شود که به وقوع یا رشد و گسترش پدیده‌ای می‌انجامد (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵: ۲۳). در واقع، مقوله‌های علی به‌عنوان عوامل به‌وجودآورنده سواد انقلاب اسلامی در مدیران دولتی بیان شده است. حضرت امام خمینی (ره) تفکر را یکی از شرایط حفظ انقلاب می‌دانند و می‌فرمایند: «الان اسلام به دست ما افتاده، الان جمهوری اسلامی است؛ طاغوتی در کار نیست. ما باید فکر این باشیم که این اسلام را حفظ کنیم» (امام خمینی، ۱۳۵۸/۰۴/۱۳). ایشان درک عمیق و آگاهی از انقلاب را فتح می‌دانند و تأکید می‌کنند: «این فتحی را که کردید، یک فتح کوچکی نبود. ما باز ادراکش را خیلی نمی‌کنیم» (امام خمینی، ۱۳۵۸/۰۴/۱۶).

جدول ۳. عوامل علی

مقوله اصلی	زیرمقولات	فراوانی	مفاهیم
عوامل علی	تفکر انقلابی	۵	تأکید بر تدبیر در فعالیتهای انقلابی
		۶	لزوم نشر ماهیت تفکر کردن مسئولان در انقلاب
	آگاهی انقلابی	۸	درک و شناخت مفاهیم انقلاب
		۱۱	آگاهی از نقش انقلاب در نظام اداری

مقوله‌های محوری: به دلیل اینکه هیچ کدام از مقوله‌های تحقیق از دیگر مقوله‌ها انتزاعی تر نبود برای پدیده محوری نام متناسب با موضوع تحقیق انتخاب می‌شود (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵: ۲۳) و سواد انقلاب اسلامی به عنوان پدیده محوری در قلب دیگر مقولات در قالب الگوی پارادایم قرار گرفت. امام خمینی(ره) خطاب به مسئولان، ایمان به اصول و حرکت انقلاب و داشتن بصیرت را ضروری می‌داند و می‌فرماید: «امروز خداوند ما را مسئول کرده است، نباید غفلت نمود. امروز با جمود و سکون و سکوت باید مبارزه کرد و شور و حال حرکت انقلاب را پابرجا داشت. من باز می‌گویم همه مسئولان نظام و مردم ایران باید بدانند که غرب و شرق تا شما را از هویت اسلامیتان به خیال خام خودشان بیرون نبرند، آرام نخواهند نشست. نه از ارتباط با متجاوزان خشنود شوید و نه از قطع ارتباط با آنان رنجور. همیشه با بصیرت و با چشمانی باز به دشمنان خیره شوید و آنان را آرام نگذارید که اگر آرام گذارید، لحظه‌ای آرامتان نمی‌گذارند» (امام خمینی، ۱۳۶۸/۰۱/۰۸).

جدول ۴. عوامل محوری

مقوله اصلی	زیرمقولات	فراوانی	مفاهیم
عوامل محوری «سواد انقلاب اسلامی»	ایمان انقلابی	۱۰	اعتقاد به حفظ اصول انقلاب
		۸	اعتقاد به حفظ ارزشها و شعائر انقلابی
		۱۰	ایمان به مبانی انقلاب
	تعالی‌گرایی	۸	تأکید بر نقش تحول‌پذیری مسئولان در انقلاب
		۶	احساس پیشرفت در کارها و فعالیتها
		۵	تأکید بر توانمندسازی
		۶	تأکید بر عالمیت داشتن و گرایش به علمگرایی
		۵	نقش مهم شایسته‌پروری در نظام مسئولیت
	بصیرت انقلابی	۴	منش شناخت توطئه‌های دشمنان انقلاب
		۷	داشتن هوشیاری و هوشمندی در شناخت

مقوله‌های محیطی (زمینه‌ساز): این مقوله‌ها به مقوله‌های زمینه‌ای هم معروف، و نشانگر برخی شرایط خاص است که راهبرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵: ۲۳). بنیانگذار انقلاب اسلامی، گرایش به معنویت و اعتقاد به نظارت الهی در کارها را واجب دانستند و فرمودند: «من امیدوارم که همین طوری که وضع ظاهری شما آقایان فرمانداران و بخشداران و دیگران و همین‌طور همه اجزای حکومت اسلامی امروز همان‌طور که وضع ظاهریشان یک وضع بی‌آلایشی است، وضع روحی و معنویتان هم همان‌طور باشد. شما همه در محضر خدا هستید. هر جا باشید، قلبهای شما در محضر خداست. بازوهای شما، چشم‌های شما، همه چیز شما در محضر خداست و خدا حاضر است» (امام خمینی، ۱۳۶۲/۱۰/۲۷). ایشان درباره خودسازی تأکید می‌کردند: «حفاظت کنید برادران خودتان را، کشور خودتان را به آن قدری که می‌توانید و حفاظت کنید نفس خودتان را از قوای شیطانی» (امام خمینی، ۱۳۵۸/۱۰/۱۶).

جدول ۵. عوامل زمینه‌ساز

مقوله اصلی	زیرمقولات	فراوانی	مفاهیم
زمینه‌ساز	معنویت‌گرایی	۱۵	توجه خاص مسئولان به خدای متعال و ایمان به خداوند
		۱۵	گرایش به معنویت و ذکر و توسل و حفظ روح معنوی
		۶	دینداری و تدین از صفات بارز مسئولان
	خودسازی	۱۲	اهمیت تهذیب نفس و خودکنترلی
		۱۲	تأکید بر دوری از مادیات و جاه‌طلبی و پست و مقام
	آخرت‌گرایی	۸	نگاه مقصد الهی به کارها
		۱۳	اعتقاد به نظارت الهی در کارها و عمل به تکلیف
	اسلام‌گرایی	۵	نگاه اسلامی در کارها و محیط سازمان
		۴	وجود روحیه خدمت به اسلام
۶		شاخص اسلام برای سنجش موفقیت	

مقوله‌های راهبردی: این مقوله‌ها راهبردهایی برای کنترل، اداره و برخورد با پدیده محوری را ارائه می‌کند (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵: ۲۳). امام (ره) حفظ روحیه انقلابی و انسجام را امانت نزد مسئولان می‌داند و می‌فرماید: «که این نهضت یک تحولاتی آورده است که آن تحولات،

تحولات روحی و انسانی است که در نظر من بسیار اهمیتش بیشتر از این پیروزی در مقابل شاه سابق و قدرتهای بزرگ است؛ لکن به شرط اینکه این روحیه‌ای را که خدا داده است و این وحدت کلمه‌ای را که از جانب غیب به شما هدیه شده است، این امانت را حفظش کنید. الان این یک مسئله‌ای است که پیش ما امانت است و باید حفظ کنیم آن را» (امام خمینی، ۱۳۵۸/۰۶/۱۲). ایشان داشتن تعهد در مسئولان را عنایت الهی می‌دانند و می‌فرمایند: «حفظ کنید این عنایات الهی را برای خودتان و برای ملت حفظ کنید و راه آن این است که به تعهد خویش عمل کرده و در پیشگاه حق تعالی برای اسلام و جمهوری اسلامی تا حد توانایی فداکاری نمایید» (امام خمینی، ۱۳۶۱/۰۲/۰۸).

جدول ۶. عوامل راهبردی

مقوله اصلی	زیرمقولات	فراوانی	مفاهیم
راهبردی	روحیه انقلابی	۱۳	تأکید بر حفظ حالت و شور انقلابی
		۶	نقش انقلاب در تحولات روحی مسئولان
	عزم راسخ	۱۶	تأکید بر ایستادگی و مقاومت و پایداری در انقلاب
		۹	داشتن حس عزت و قدرت در کارها
	انسجام انقلابی	۷	نقش وحدت کلمه در موفقیت مسئولان
		۴	نقش همدلی مسئولان در پیشرفت انقلاب
		۷	پرهیز از بروز اختلاف سلیقه و برقراری ارتباط صمیمی
	تعهد انقلابی	۶	تأکید بر نقش تعهد و وظیفه‌شناسی مسئولان
		۱۵	اهمیت و باور مسئولان نسبت به مسئولیت‌پذیری و تعهد

مقوله‌های پیامدی: مقوله‌های پیامدی نتیجه و حاصل راهبردها در مقابله با پدیده یا به‌منظور اداره و کنترل پدیده است (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵: ۲۳). امام (ره) خدمت به مردم را پیامدهای انقلاب اسلامی می‌دانند «خدمت به مردم آن‌چنان مهم است که همواره در بیانات رهبر کبیر انقلاب خطاب به مسئولان از ابتدای پیروزی به چشم می‌خورد ایشان در مراسم تنفیذ ریاست جمهوری شهید رجایی، خدمت را حق مردم می‌دانند و می‌فرمایند: «این ملت حق دارد، شما، دست شما را گرفته آورده این بالا نشانده. شما باید خدمت کنید به این مردم. شما، ما، همه باید خدمت‌گزار اینها باشیم و شرافت همه ما به این است که خدمت به خلق خدا بکنیم. اینها بندگان خدا هستند» (امام

خمینی، ۱۳۶۰/۰۵/۱۷). ایشان هم‌چنین به رویکرد عملگرایی در مسئولان تأکید می‌کنند و می‌فرمایند: «در هر صورت آنی که برای شما مهم است، خدمت کردن به همه طبقات خصوصاً مستضعف‌ها، خصوصاً محرومینی که در طول تاریخ محروم بوده‌اند، این بیچاره‌ها، باید خدمت کنید و خدمتتان را بگویید به آنها و وقتی گفته می‌شود، عمل دنبالش باشد و ان‌شاءالله امیدوارم که اگر انگیزه این‌طور باشد و شما موفق بشوید» (امام خمینی، ۱۳۶۲/۰۵/۱۹).

جدول ۷. عوامل پیامدی

مقوله اصلی	زیرمقولات	فراوانی	مفاهیم
پیامدها	حافظ انقلاب	۳	تأکید بر نقش مسئولان در حفظ انقلاب
		۸	تلاش در پیشبرد اهداف نظام اسلامی
		۱۳	تأکید بر حفظ قانون اساسی و رعایت نظم و مقررات
	عملگرایی	۴	تأکید بر همسانی عمل و گفتار
		۶	اهمیت تحقق وعده‌های مسئولان در انقلاب
	خدمتگزاری	۱۰	اعتقاد به روحیه خدمت کردن به مردم به عنوان عبادت
		۸	خدمتگزاری شاخص سنجش مسئولان
	مدیریت جهادی	۹	اولویت منافع انقلاب بر منافع فردی
		۶	کوشش و تلاش بی وقفه در کارها

مقوله‌های مداخله‌گر

این مقوله‌ها، که به مقوله‌های میانجی یا واسطه‌گر نیز معروف است، نشانگر برخی شرایط خاصی است که راهبردها را تحت تأثیر قرار می‌دهد (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵). امام (ره) شجاعت در مدیریت را حلال مشکلات می‌دانند و می‌فرمایند: «امروز کشور و نظام و مدیریت آن همچون گذشته نیاز به شجاعت در حل مسائل دارد» (امام خمینی، ۱۳۶۷/۰۳/۱۲). ایشان پایبندی به اخلاق را مانع ارتجاع می‌دانند و می‌فرمایند: «اگر انحطاط اخلاقی یا فکری حاصل بشود، این برگشت به عقب است و ارتجاع و اگر پیش بروید و با همان خلقی که در مبارزه برای شما پیدا شد و همان تحولی که در اول انقلاب برای شما پیدا شد و با همان تحول، بساط ظلم را به هم پیچیدید» (امام خمینی، ۱۳۵۹/۰۳/۱۱). ایشان رعایت اخلاق و رفتار با مردم را از مسئولان می‌خواهند و

می‌فرمایند: «هر وزیری در وزارتخانه خودش واقعا بین خودش و خدا، خودش را موظف بداند به اینکه آن پرسنل آنجا را هر کس در تحت نظر او هست، آنها را بسیج کند به اینکه با مردم رفتار خوب بکنند و با مردم رفتار سالم داشته باشند» (امام خمینی، ۱۳۶۴/۰۸/۱۱).

جدول ۸. عوامل مداخله‌گر

مقوله	زیرمقولات	فراوانی	مفاهیم
مداخله‌گر	اخلاق‌مداری	۷	داشتن رفتار و گفتار اسلامی و گرایش به آموزه‌های دینی
		۸	پرهیز از انحطاط اخلاقی
		۳	الگو بودن رفتار و گفتار مسئولان
	ارزشهای فردی	۲	شجاعت نشانه بارز مسئولان انقلابی
		۴	تأکید بر اهمیت نقش امانتداری
		۵	تأکید بر مردم‌دار بودن مسئولان
		۶	نقش اخلاص در عملکرد و موفقیت
		۷	لزوم و اهمیت صداقت و پاسخگویی به مردم
		۴	اهمیت باور عدالتگرایی مسئولان

نتیجه‌گیری

انقلابها یکی از نادرترین رخدادهای اجتماعی به‌شمار می‌آیند؛ اما همواره انقلابها و عناصر سازنده آنها در معرض تغییر و تحول هستند. در حوزه انقلابها و مانایی آنها تاکنون تحقیقات زیادی انجام گرفته است. آنچه مهم است توانایی خواص و مسئولان به‌عنوان الگوی سازنده جامعه هر انقلاب در ماندن و حرکت در مسیر انقلاب است. توجه امام خمینی(ره) به‌عنوان رهبر و بنیانگذار انقلاب اسلامی ایران، محقق را بر آن داشت تا به راهجویی از بیانات معظم‌له پردازد و این راهجویی نشان داد که شناخت مفاهیم سواد انقلاب اسلامی یکی از نیازهای اصلی مانایی مدیران در انقلاب اسلامی ایران است. آنچه این پژوهش در بخشهای عامل محوری، عوامل مؤثر و متغیرهای زمینه‌ساز، مداخله‌گر و ارائه راهبردها و پیامدها به آن پرداخت، تلاشی برای دستیابی به توان و مهارتها و تبیین سواد انقلاب اسلامی است. با توجه به این مسئله، مهمترین نتیجه این پژوهش معرفی ایمان انقلابی، بصیرت انقلابی و تعالی‌گرایی به‌عنوان مؤلفه‌های سواد انقلاب اسلامی برای مسئولان

است. نتایج نشان می‌دهد عوامل آگاهی انقلابی و تفکر انقلابی عامل رشد و ایجاد سواد انقلاب اسلامی است، ارزشهای فردی و اخلاق‌مداری تأثیرگذار و معنویت‌گرایی، خودسازی انقلابی، خدمتگزاری و مدیریت جهادی زمینه‌ساز خواهد بود. تحقق سواد انقلاب اسلامی حاصل راهبردهایی از جمله روحیه انقلابی، عزم راسخ، تعهد انقلابی و انسجام انقلابی است که در نتیجه این راهبردها پیامدهای جامعی برای مدیران دولتی منتج می‌شود. حافظ انقلاب، قانونمندی، عملگرایی و خدمتگزاری و مدیریت جهادی از جمله مهمترین این پیامدها است. بدیهی است مدیران دولتی برای ماندن در مسیر انقلاب به شناخت انقلاب و مهارتها و توانشهایی برای این مهم نیاز دارند که به نظر می‌رسد این مفاهیم می‌تواند چراغ راه مسئولان و تداوم مسیر انقلاب باشد. «باید ما برای ادامه این فریضه الهی برای ادامه این انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی کوشش کنیم و کوششمان را افزون کنیم؛ برای اینکه آنها، مخالفین ما، مخالفین اسلام کوشش‌شان را هر روز افزون می‌کنند» (صحیفه امام، ج ۱۵).

پیشنهادها

- با توجه به اهمیت و نقش الگویی مدیران در انقلاب و رفتار و ویژگی آنان در نظام اداری و انقلاب اسلامی پیشنهاد می‌شود:
۱. به منظور توسعه موضوعی، محتوایی، اجرایی و کاربردی کردن یافته‌های تحقیق و آزمون اعتبار در عمل، نتایج کاربردی آن در سازمانهای دولتی بویژه دستگاه‌های انقلابی مورد بررسی قرار گیرد.
  ۲. در راستای منویات مقام معظم رهبری و به منظور رسیدن به نقشه عملیاتی بیانیه گام دوم، راهکارهای عملیاتی شدن سواد انقلاب اسلامی در ساختارهای نهادی و انقلابی بررسی شود.
  ۳. الگوی مفهومی سواد انقلاب اسلامی به صورت کاربردی در فرماندهان و مدیران تراز اول انقلاب بررسی و تحلیل شود.

منابع فارسی

- امام خمینی، سید روح‌الله، صحیفه بیست و یک جلدی امام خمینی (ره).
 امام خامنه‌ای، سید علی، سایت مقام معظم رهبری.

- استراوس، آنسلم و کوربین، جولیت (۱۳۸۵)، *نظریه مبنایی*، ترجمه بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- اسکاچپول، تدا (۱۳۸۲)، *دولت رانتیر و اسلام شیعی در انقلاب ایران*، ترجمه محمدتقی دلفروز، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، س ششم، ش اول، ش ۱۹.
- آرنت، هانا (۱۹۶۳م)، *انقلاب؛ پنگوئن لندن*، ترجمه عزت‌الله فولادوند، تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزرات فرهنگ و ارشاد اسلامی، خرداد ۱۳۶۱.
- بشیریه، حسین (۱۳۷۲)، *انقلاب و بسیج سیاسی*، تهران: دانشگاه تهران.
- جمالزاده، ناصر؛ باباهادی، محمداقرا؛ فیضی، رضا (۱۳۹۷)، *مؤلفه‌های مانایی انقلاب اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله العالی)*، *دوفصلنامه علمی - پژوهشی جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام*، دوره ۶، ش ۱.
- حسرتی، مصطفی (۱۳۸۵)، *مقدمه‌ای بر روش کیفی نظریه‌سازی داده‌بنیاد*، *فصلنامه زبان و زبان‌شناسی*، س ۲، ش ۳.
- دانایی‌فرد، حسن (۱۳۸۴)، *نظریه‌پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: راهبردی مفهوم‌سازی نظریه بنیادی*، *دو ماهنامه علمی پژوهشی دانشور*، دانشگاه شاهد، س ۱۲، ش ۱۱.
- دانایی‌فرد، حسن؛ الوانی، مهدی و آذر، عادل (۱۳۸۳)، *روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع*، تهران: صفار اشراقی.
- دانایی‌فرد، حسن و امامی، سیدمجتبی (۱۳۸۶)، *راهبردهای پژوهشی کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد*، *مجله اندیشه مدیریت*، س اول، ش ۲: ۶۹ - ۹۷.
- سجادیه، نرگس (۱۳۹۴)، *نقد و بررسی رویکرد سواد اخلاقی از دیدگاه عاملیت انسانی*، *مجله پژوهشنامه مبانی تعلیم و تربیت*، س ۵، ش ۲: ۱۰۹ - ۸۸.
- سرینی واسولو (۱۳۸۷)، *سواد رایانه‌ای و اطلاعاتی: چالشهای پیش‌روی اطلاع‌رسانان مدرن در آستانه قرن بیست‌ویکم*، ترجمه حمیدرضا جمالی مهموئی، پیام کتابخانه، دوره نهم، ۶۲ - ۶۶.
- سعیدی شاهرودی، علی و مرادی، عزیزمراد (۱۳۹۵)، *بررسی و تحلیل نفوذپذیری انقلاب‌های توحیدی*، *فصلنامه امنیت ملی*، س ششم، ش ۲۲: ۸۴ - ۶۱.
- صلواتیان، سیاوش؛ حق وردی طالقانکی، میثم و گودرزی، غلامرضا (۱۳۹۶)، *الگوی رهبری شهید سید مرتضی آوینی در فعالیت‌های رسانه‌ای (۱۳۹۶)*، *مدیریت اسلامی*، س ۲۵، ش ۴: ۱۲۱ - ۹۵.
- عامری، محسن و فاضلی، محمدرضا (۱۳۹۸)، *سواد انقلابی*، قم: انتشارات بدر.
- کشتکار، مهران و نوروزی، خلیل (۱۳۹۵)، *الگوی مفهومی دانشگاه اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری*، *فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج*، س نوزدهم، ش ۷۳: ۲۳ - ۱.

- مبینی، محمد (۱۳۹۵)، طراحی الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت جهادی در راستای عینیت بخشی ام القرای جهان اسلام، مدیریت اسلامی، ش ۲۴: ۱۶۰ - ۱۳۷.
- محمدی، یدالله (۱۳۸۰)، انقلاب اسلامی: ایدئولوژی، مفاهیم و کارکردها، فصلنامه مصباح، ۶- ۴۰.
- محمدعلیزاده، اکبر (۱۳۹۷)؛ الگوی پاسداری از انقلاب اسلامی؛ مطالعه بیانات مقام معظم رهبری، فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهشنامه انقلاب اسلامی، س هشتم، ش ۲۶: ۷۰ - ۴۷.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۲)، نگرشی اجمالی به نظریه‌های انقلاب در علوم اجتماعی، انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، ج ۱.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۹)، بررسی اجمالی نهضت‌های اسلامی در صد سال اخیر، تهران: صدرا.
- میرجلیلی، حسین (۱۳۸۵)، سواد اطلاعاتی نگاهی به تحول مفهوم سواد در عصر اطلاعات، فصلنامه کتاب، ۱۲۲ - ۱۰۹.
- نوروزی، خلیل؛ باقری‌کنی، مصباح‌الهدی؛ آزادی‌احمدآبادی، جواد و نوروزی، محمد (۱۳۹۱)، ارتقای توان پویا در دانشکده‌های مدیریت جمهوری اسلامی ایران، مورد مطالعه: دانشکده معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق(ع)، نشریه مدیریت در دانشگاه اسلامی، ش ۳: ۴۲۳ - ۴۴۶.
- هانتینگتون، ساموئل (۱۳۹۲)، سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علم، چ ۵.

منابع انگلیسی

- Charmaz, C. (1990), "Discovering Chronic Illness: Using Grounded Theory", Social Science and Medicine, 30.
- Coursool. M. (2005). **Qualitative data analysis: a sourcebook of new methods** Sage London: Beverly Hills.
- Creswell, J. W.(2005), **Educational Research : Planing, Conucting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Researchb** (2nd edition).
- Gee, J. P. 2007. **Social Linguistics and Literacy: Ideology in Discourses**.
- Herman, B. (2007). **Moral literacy**. London:Harvard University Press, 302-313.
- Martin,Patricia Y.& Turner, Barry A. (1986), Grounded Theory and Organizational Research, The Journal of Applied Behavioral Science, 22(2).
- Peters, R.S. and Hirst, P. (1980). **The Logic of education**. Blackwell: London.
- Sousa.C.A.A Headriks., P.H.J(2006),**the need for grounded theory in developing a knowledge based view of organization research methods**, Vol.9,No3,pp315-338.
- Strauss, A. and Corbin, J. (1998), **Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Technique** (2nd Edition), Sage, Newbury Park, London.
- Yvonne, E. D. (2001). **A synthesis technique for grounded theory data analysis**. Journal of Advanced Nursing, 654-663.

